

կը լսուի սրտի երգը արուեստի հմայքով ներդաշնակուած: Անոր մասին ֆրանսական «Le Temps» կը գրէ, թէ Պարսամեան «est, d'ailleurs, un poète sans illusion. L'amour qu'il chante a ses fins en lui-même». Իսկ «Gringoire» կը գրէ թէ՝ բանաստեղծին այդ քերթուածներն «sont d'une inspiration élevée, lumineuse et ardente». Ուրիշ մը Մերուժանի քերթուածներուն այդ նուագարանը կ'անուանէ «jazz sentimental».

Ժ.

Այս հատորները ամէն ալ ցոյց կու տան Մերուժանի քնարին հուրը մշտավառ: Բանաստեղծը եզակի անձանքն է, անոր հոգիին խոռոչները կը մնան մթին, անոր սիրտը ունի խորխորատներ՝ ուր արեւուն ճաճանչները չեն թափանցեր. անոր հոգւոյն ծալքերուն մէջ անձկութիւններ տենդահար լուռ կը մնան: Կը բանամ «Բանաստեղծին Սիրտը», կը կարդամ զայն, բայց վարանոտ ես ինծի կը հարցնեմ, բանաստեղծը պիտի բանայ իր սիրտը, պիտի խոստովանի՞ իր սրտին անկեղծութիւնը: Ինչպէս նկատած եմ, նա շատ անկեղծ է, և երբեմն ալ չափազանց իսկ:

Մերուժան երբ 1910ին կը հրատարակէր «Բանաստեղծին Սիրտը», հին ջարդերը կատարուած էին. ազատօրէն կարելի էր ողբալ. ան սուգ կը բռնէր, կը յիշէր մեր ցեղին նահատակները, կ'ողբերգէր զանոնք:

Կը կը յիշէ նաեւ Պուտտան և կ'երգէ անոր արցունքներու երգը. որքան փորձանքներու մէջ կը զնէ զանիկա՝ որ տենչանք չունէր, և ոչ երջանիկ ըլլալու ցանկութիւնը: Ով երջանկութեան չի ցանկար ան կրնայ ունենալ թախիժ, սրտակեղեք վշտեր. և սակայն Պարսամեան՝ Պուտտան կը զնէ կրքերու մէջ, և անոր արտասուել կու տայ.

Պրահմանները՝ երբ մարգարիտներ
Գտան նոյն աւտուն, շուրջը Գանգէսին.
Տարակուսելով ու մոտսեւեռ. —
«Թերեւս Պուտտայի արցունքն է» ըսին:

Մերուժան կ'երգէ նաեւ Տէմիրճիպաշեանի տիրութիւնը՝ «Եղիայի արցունքները». «Երկինքդ արեւ չունեցաւ, ոչ ալ հոգիդ՝ արշալոյս»: Տէմիրճիպաշեան այդ շրջանի նորագոյն քերթողներուն պաշտելին էր. թշուառ բանաստեղծը, ինչպէս կ'ըսէ Մերուժան, կեանքը բնաւ չճանչցած զգաց թէ աշխարհ ծուղակ մ'էր. որով լացաւ տղու պէս անյուսովեամբ զինովցած:

Պոլիս բռնակալութեան շրջանին երբ քերթողները կ'երգէին, անոնք զաղափարին, ձեւին ու արուեստին մեծ կարեւորութիւն չէին տար, այլ կը մրցէին ճոխ յանգերով: Սահմանադրութենէն առաջ Մերուժանի զրած քերթուածները աւելի ուշագրաւ են յանգերով՝ քան թէ զաղափարով. իր «Վիլանէլ»ը յանգերու ճոխութեան հետ կը մրցի, զաղափարը հոն նշանակութիւն չունի: Եւ արդէն «Անձկութիւն» քերթուածը յայտնի ապացոյց մըն է, որ հոն մեր քերթողները զաղափարի ազատութիւն կ'ուզեն ունենալ, և կ'ըմբոստանան մտքի կաշկանդումի դէմ. կ'ուզէ դէպ ի բարձրերը բարձրանալ, կը խոստովանի ինքնին այսպէս.

«Պատիկ կու գայ ամէն բան, միտքս ալ, սիրտս
[ալ ապալեր,
Ունայն, ունայն թեւթափներ, միշտ նոյն տեղն
[եմ, նոյն հոգին:

Իրեն համար փոքր կու գայ իր ուղեղը, փոքր աշխարհս՝ իր երազներու սաւառնումին: Սխալ դատումներով կը դատապարտէ «Մայրապետներ»ը և անոնց անձնանուէր հիւանդապահի գործօն դերը, թէեւ այդ քերթուածին մէջ զիւտեր ունի գեղեցիկ, անոնց գիրկը հիւանդին օթեւան է կ'ըսէ. իսկ

«Շունչերնէն՝ խոնկ, աչքերնէն սուգ կը կաթի».

Մերուժան մտերիմ երգերուն մէջ շատ անկեղծ է. «Բանաստեղծի սիրտ»ին մէջ ունի առանձին բաժանումներ, հոն իր քնարին վրայ շատ երգեր կ'երգէ, սակայն լար մը կայ որ իր ձայնովը կը տիրապետէ ամենուն: Այդ հատորին մէջ քիչ տաղեր ունի որ Օսմ. Սահմանադրութենէն

վերջը գրուեր են. մեծ մասը բռնակալութեան շրջանին գրուած են, ոճով, ներշնչումով և նիւթով նման այն քերթուածներուն, որոնք ամփոփուած են «Անըրջանք»ի, «Պատրանքի Ծաղիկներ»ու և «Քրիզանդէմ»ի մէջ:

Մերուժան իր ֆրանսերէն հատորներուն մէջ ցոյց տուած է իր արուեստագէտի արժէքը. հոն է որ կըցած է ուշագրաւ ըլլալ իր հրահրող քնարին ուռճացած ներշնչումներով. հոն է որ կըցած է ցոյց տալ օտար վարպետներուն թէ հայը ինչպէս քաջ է տիրանալու օտար լեզուին և օտար լեզուին և օտար գեղարուեստին և սրտերուն մէջ սարսուռ ու բոց լեցնել. սարսուռները Անակրէոնէն, իսկ բոցը Վահէվահեան Վահագնէն:

Իբր վերջաբան ուսումնասիրութեանս, կ'արտագրեմ հոս «Բանաստեղծին Սիրտը»

հատորէն վերջին տաղը, որ խոստովանանքն է իր «Քերթուածներուն»,

«Չեզի կեանք տուող ծայրը կը խօսի,
Ով վայրկեաններու հմայքը կիւսի.
Երբ կը նկարուիմ թուղթերուն վրայ,
Հրճուանք մը կը զգամ երազահմայ.
Վտարանշութեան հոգ չունիմ անձուկ.
Ինչ փոյթ երէկը կամ վաղը ծածուկ.
Ջիղերուս խայտանքն ու երգը անլուր.
Ձեր դաշնութեան մէջ կ'իտէանան լուռ,
Կը տանիք թեւեւ թեւերնուդ վրան,
Քերթողին ժամերն անամպ կամ լալկան,
Բանաստեղծութեան բարեկամներուն,
Յաճախ գեղապաշտ, երբեմն ալ ներհուն,
Որոնք կը սիրեն փայփայել կեանքին
Րոպէական տեսիլքներն անգին,
Հաղորդակցութեան մէջ դրիք ինծի,
Ամէն անոնց հետ, զորս սիրեցի,
Արդ անոնց տարէք հաւաստիքն անհուն,
Իմ բանաստեղծի զգացումներուն»:

Հ. Ս. ԵՐԵՄԵԱՆ

Հ Ի Մ. Ժ. Ե. Շ. Տ

Անգիտակ լուռ այս երկրին մինչեւ իսկ լի սափորէն
Շիթ մը չըմպած քաղցրութիւն մեկնիլը չէ դառն երբեք
Չեղաւ սրտիս վրայ բացուիլը ձեռքերու լուսեղէն
Հնչելն աղուոր նըւագի մը լարերով դիւրարեկ

Ու չի կային լեռներու ծոցին մէջ բիւր թռչուններ
Ու եղանակը ոսկի և ձիւնին պարը թրթուռ
Երբոր գիշերը լուսնի կախարդանքով կը ձիւնէր
Չի հիւսուեցաւ ոտքերուս կապոյտ ուղին ծովերուն

Մանուկ չեղա՞յ կը բաւէ միայն դառնալը կեանքին
Նաւարկեալ հին օրերուն որ գաղտնօրէն հրճուագին
Սիրտ մը գտնես մինչեւ իսկ մութ քարերուն մէջ պահուած

Արտասուքի ջինջ լեղին չի հոսեցաւ աչքերէս
Եւ այս ճամբան ուրկէ դեռ պիտի անցնիմ ժպտերես
Գուցէ ճամբան է յանգող աւեր տունին ուր եմ ծնած

ԱՐՄԵՆ ԵՐԵՄԵԱՆ